

ישעיהו פרס ז"ל

ישעיהו פרס נולד בשנת 1874 בעיר העתיקה של ירושלים. קיבל חנוך מסורתי ומודרני, ועם סיום לימודיו הקדיש את עצמו להוראה. מ־1908 ועד לגיל הפרישה היה פרס מנהלו של בית־הספר "למל", שבו נתחנכו דורות הרבה של בני ירושלים. במשך שנים רבות כיהן כראש לשכת "בני ברית" בעיר זו, ולאחר מכן כנשיא־הכבוד של המסדר; הוא נמנה עם מנחי היסודות של הסתדרות המורים ושל בית־הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. תקופה ארוכה שימש כיושב־ראש בוועד המנהל של הספריה העירונית "בני־ברית".

לפרס היה חלק נכבד ביישובה של שכונת זכרון משה, שהוקמה בירושלים לפני מלחמת העולם הראשונה, ונחשבה בימים ההם כשכונה החדשה והמפותחת ביותר מחוץ לחומות העיר. שם גר עד יום מותו. אולם נוסף על ההוראה והעסקנות הציבורית נתייחד מדור נכבד בחייו של המנוח לעניין חקירתה של ארץ־ישראל בכלל וירושלים בירתה בפרט. למדע זה הקדיש את מיטב כוחותיו כעסקן, כסופר וכחוקר. הוא נמנה עם מייסדיה של החברה לחקירת א"י ועתיקותיה ובמשך שנים מרובות שימש כמזכיר הכבוד שלה. אהבתו לארץ־ישראל לא הצטמצמה בתחום עברה בלבד. מאמריו הראשונים הוקדשו לתיאור המושבות, שהיו קיימות באותו זמן (1912). ספרו הראשון היה מורה־דרך לארץ־ישראל (1921), ולאחריו נתפרסם ספר הגיאוגרפיה של הארץ (1926). במאמרים רבים ב"דיעות" החברה ובבימות אחרות, כגון כתב העת "ירושלים", שנוסד על־ידי פרס ונערך בידיו עד יום מותו, הוא דן בבעיות טופוגראפיות שונות, למן מאמרו על תחומי היישוב (1919) ועד למאמרו האחרון על "ייהוד מפת הנגב". ידיעותיו הנרחבות בטופוגרפיה ההיסטורית של ארץ־ישראל היו לעזר רב לחבריו בוועדת השמות של היישובים מטעם הקרן־הקיימת לישראל, בה ישב מיום היווסדה, ולאחר מכן בוועדת השמות הממשלתית, שבה השתתף מראשית פעולותיה ב־1950 ועד לימיו האחרונים. כיליד ירושלים וכאחד מתושביה הוותיקים ביותר הקדיש פרס תמיד תשומת־לב מיוחדת למחקר העיר בימי קדם ובזמן החדש ופרסם שורת מחקרים על חומותיה, קבריה, הספקת המים שלה והיישוב העברי בה. כן כתב כמה מאמרים הדנים על ענייניה היום־יומיות של הבירה ועל עמדת היהודים בה, שסבלו מקיפוח הספקת המים שלה והיישוב העברי בה. מתוך התעניינותו המתמדת בירושלים

ובעיותיה היה פרס אחד היוזמים להוצאת "ספר ירושלים", שבו השתתף כמחבר וכחבר של מועצת המערכת.

ואולם מפעלו העיקרי בשדה הספרות המדעית הוא ספרו הגדול "ארץ-ישראל, אנציקלופדיה טופוגראפית-היסטורית". במשך שלושים שנים רצופות עיבד וחזר ועיבד את כתב-היד וימים רבים ציפה להזדמנות לפרסמו. סוף-סוף ראה אור הכרך הראשון ב-1946, ואילו על הגליונות האחרונים של הכרך הרביעי והסופי זכה מחברו לחתום כבר בהיותו בבית-החולים, ימים ספורים לפני פטירתו. באנציקלופדיה זו כונס חומר עצום, מסודר לפי הא"ב של שמות המקומות, הכולל נוסף על השמות ההיסטוריים שמות ערביים ועבריים חדשים וביבליוגראפיות מובהרות. הופעת האנציקלופדיה כרכים-כרכים במשך שנים אחדות (שבהן התרחשה גם מהפכה גדולה בארץ עם הקמת מדינת ישראל והעליה הגדולה שבאה בעקבותיה) חייבה את פרס להוסיף השלמות לכרכים ב'—ג' וכן להכין כרך השלמות שלם, שעוד לא יצא לאור.

חייו הארוכים של פרס, שזכה להגיע לגבורות, היו רצופים עבודה מסורה ושקדנית להפליא. בהם כאילו מקופלים חיי היישוב החדש כולו. בשנת 1874 עדיין היה היישוב היהודי בירושלים כלוא בחומות העיר העתיקה (פרט לשכונת ימין-משה); בית-הספר במקוה-ישראל רק פתח בפעולותיו בהוראת החקלאות לצעירים מעטים; ולא היתה קיימת אף מושבה עברית אחת. מספרם של היהודים, שדיברו בלשונות רבות וחיו חיי עוני ודחוקת — ופרנסת רובם ככולם על ה"חלוקה" — ברחובות האפלים של ירושלים, טבריה, חברון וצפת, לא עלה על ששה רבוא. לעומת זה היתה לפרס הזכות הגדולה לראות סמוך לפטירתו בקיומה של מדינה ריבונית בארץ על אף יישוביה כמעט, שמספר יהודיה כבר עבר את המיליון וחצי, ורובם מתפרנסים על עבודה עצמית בחקלאות ותעשייה. כן זכה להשתתף בטיפוחה של תרבות עברית עצמאית חדשה על-ידי הקמת מוסדות הוראה גבוהים, שבהם נלמדת גם ידיעת הארץ. בהיסטוריה של היישוב והארץ בשלושת הדורות האחרונים נתייחד ללא ספק פרק נכבד ביותר לפרס.

זקוף וישר-דרך היה פרס בכל ימיו ומסור בלב ונפש לעבודתו המדעית. ואם גם יתקדם המחקר במרוצת הזמן מעבר לעבודותיו של המנוח (אף כי ודאי יעבור דור שלם לפני שחיבורו הגדול יתיישן), תמיד נזכור בהוקרה את תכונותיו האישיות ואת התמכרותו ללא סייג לנושא מחקרו.

יהי זכרו ברוך!